

УДК 378.1

**Юлія БРИЛЬ**

*викладач кафедри теорії та практики управління Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», м. Київ, Україна*  
**e-mail:** Julia\_Bril@ukr.net

## **СТАНОВЛЕННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ЯК СКЛАДОВОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ-ДОКУМЕНТОЗНАВЦІВ**

*У статті узагальнено погляди науковців щодо розуміння сутності поняття «освітній простір». Розглянуто структуру освітнього простору, що надало можливість виявити його компоненти та роль. Визначено рівні реалізації педагогічних відносин і взаємодії суб'єктів освіти, а також виокремлено низку атрибутивних характеристик, функцій та елементів освітнього простору. Здійснено порівняльний аналіз сутності понять «освітнє середовище» та «освітній простір», досліджено їх зумовленість та обґрунтовано взаємозалежність. Акцентовано увагу на визначенні освітнього середовища професійної підготовки фахівців-документознавців як цілісної педагогічно організованої системи умов.*

*Ключові слова:* взаємодія, Людина, освітній простір, освітнє середовище, особистість, педагогічна реальність, суб'єкт освіти.

Динамічні зміни суспільних умов буття, процеси глобалізації та інтеграції в освітніх системах на регіональному та глобальному рівнях висувають нові вимоги до оновлення знань, умінь і навичок майбутніх фахівців, а отже, і до освіти в цілому. Також на сьогодні все більшої значущості набувають ідеї гуманізації освіти, особистісно-орієнтованого та компетентнісного підходів, диференціації та інтеграції освітнього процесу, можливості вільного вибору форм, методів і засобів навчання залежно від змісту навчальної діяльності. Внаслідок чого відбувається переорієнтація освіти на розвиток цінностей та системи ціннісних орієнтацій Людини, становлення її як суб'єкта освітньої діяльності, а також забезпечення соціальної успішності її впродовж життя. При цьому просторові характеристики буття мають особливе значення для людей, оскільки саме у просторі відбувається їх особистісне та професійне життя.

Становлення нової гуманістично-орієнтованої парадигми освіти та поглиблення глобалізаційних процесів усіх сфер життєдіяльності суспільства, у тому числі і системи освіти, зумовило появу поняття «освітній простір», а, відтак, стало широким аспектом дослідження проблемних питань різними науковцями. Поняття освітнього простору має широке значення не навантаження, яке використовується у практиці багатьох наукових сфер не лише як науковий концепт, але й – як елемент практичного опису реалій освітніх процесів.

Відповідно, актуальність поставленої проблеми зумовлена необхідністю визначення, наукового обґрунтування й уточнення поняття «освітній простір», дослідження того як саме відбувалось становлення означеного поняття у педагогічній

науці та входження цієї дефініції до педагогічного тезаурусу, які реалії освітньої сфери воно відображає та його аналізу як середовища професійної підготовки документознавців.

Варто відзначити, що освітній простір є багатоглядним поняттям, у зв'язку з цим освітній простір як предмет наукових досліджень у практиці багатьох наукових сфер перебуває у центрі уваги як зарубіжних дослідників, так і вітчизняних. Це поняття досліджується у працях таких науковців як: Н. Бастун, С. Бондирева, Г. Бутенко, О. Веряєв, Б. Гершунський, В. Гинецінський, Г. Григоров, А. Евтодюк, Б. Ельконін, Н. Касярум, О. Леонова, О. Разуменко, Н. Рибка, А. Самодрин, Б. Серіков, В. Слободчиков, Т. Ткач, І. Фрумін, А. Цимбалару, Т. Чернецька, І. Шалаєв, І. Шендрік, Г. Щевельова та ін.

Широке коло проблем стосовно наявності різноманітних підходів до становлення та розвитку освітнього простору української системи освіти розглядалося у працях дослідників Ю. Баркова, О. Бодрука, О. Власюка, Т. Воропай, О. Гнатюк, С. Гончаренка, В. Горбуліна, Я. Грицака, С. Здіорука, І. Зязюна, В. Карлової, Г. Кас'янова, В. Кременя, В. Крисаченка, Л. Нагорної, М. Ожевана, С. Пономаревського, М. Розумного, М. Степика, О. Ярошинської та ін.

Аналізу семантично близьких понять «освітнє середовище», «культурно-освітній ландшафт», «освітня площина» до словосполучення «освітній простір» присвячені праці Ю. Веденіна, В. Каганського, М. Кулешової, Л. Макара, І. Мухіної, К. Сауера, В. Чорного, О. Шлютера.

Як духовна складова життя Людини освітній простір став предметом наукових пошуків у культурно-історичних дослідженнях Б. Ананьєва,

А. Асмолова, С. Бондиревої, Л. Виготського, В. Зінченка, О. Леонтєєва, А. Лосєва та ін.

Деяко різноаспектність існуючих досліджень проблем у педагогічному дискурсі, пов'язаних із освітнім простором та освітнім середовищем, їх структурою, особливостями та взаємозв'язком, зумовлює визначення методологічних передумов інтерпретації освітнього простору як складової професійної підготовки фахівців-документознавців.

Цілями статті є: здійснення теоретико-методологічного аналізу фахової літератури щодо наукового обґрунтування дефініції понять «освітній простір» і «освітнє середовище» та визначення їх просторової структури; дослідження зумовленості та взаємозалежності освітнього простору та освітнього середовища; розкриття компонентів освітнього середовища професійної підготовки фахівців-документознавців.

У мовному обігу поняття «освітній простір» почали використовувати наприкінці 1980-х рр. ХХ ст. низка науковців і педагогів. Передусім, для позначення понять, аналогічних йому, в науковому обігу існували терміни «середовище», «ситуація», «система», «світ» та інші. З середини 1990-х рр. ХХ ст. дане поняття увійшло до науки і з часом трансформувалося у наукову категорію, яку починають досліджувати досить глибоко, обґрунтовувати її поряд з іншими фундаментальними філософськими поняттями такими, як: «соціум», «культура», «соціальний розвиток» та іншими. У зазначений період з'являється низка дисертацій та наукових статей, присвячених дослідженню проблем освітнього простору, його сутності, структури, окремих рис і характеристик. Одними з перших були роботи Б. Гершунського, в якій дослідник розглядав проблему структурування освітнього простору на основі системного підходу [3]; В. Конєвої, яка почала розвивати культурологічний підхід до освітнього простору [11]; дослідників, які розглядали процес формування освітнього простору в контексті становлення поняття інформаційного простору. На сьогодні термін «освітній простір» розглядається та використовується у категоріальному апараті багатьох наук: педагогіці, психології, філософії, культурології та інших. Популярним воно стало поряд з такими поняттями, як: «біологічний простір», «економічний простір», «політичний простір», «соціальний простір», «інформаційний простір», «культурний простір», «соціокультурний простір» тощо.

Людина, як складна біосоціальна та духовна система, включається в освітній простір у будь-який період свого життя. Водночас, відбувається процес сталого зростання кількісних та якісних

характеристик людського життя і діяльності певного закладу освітньої системи: дошкільного закладу, загальноосвітньої школи, закладу позашкільної освіти, закладу професійної (професійно-технічної) освіти, вищого навчального закладу (ВНЗ), закладу післядипломної освіти, курсів перепідготовки або підвищення кваліфікації, закладу освіти «третього віку» тощо.

Правилами закладу освіти регулюється освітня діяльність Людини та, значною мірою, впливає на її життєдіяльність, яка здійснюється в певних умовах, у певному просторі та часі, що надає привід говорити про освоєння нею частини освітнього простору.

На сьогодні спостерігаємо, що поняття «освітній простір» у науковій літературі вже стало об'єктом масштабних досліджень і, відповідно, одержало ряд трактувань. Низка дослідників, у своїх наукових працях, зробили спробу проаналізувати та узагальнити дані трактування.

До прикладу, дослідниця О. Леонова, в ході аналізу наукових праць, виявила типові випадки трактування та використання поняття «освітній простір»: як метафора; як синонім терміна «освітнє середовище» у значенні «територіальної» категорії, пов'язаної з масштабом тих, або інших явищ в освіті або соціальній практиці; як результат можливої інтеграції існуючих елементів системи освіти; у значенні одного з рівнів соціального простору (поряд із економічним, політичним, культурним простором); як явище в суспільних відносинах країн, як специфічна якість єдності; як результат конструктивної діяльності [12, 37].

Вітчизняна дослідниця А. Цимбалару зазначає, що проведений нею аналіз фахової літератури свідчить про багатомірність і різноплановість смислового поля цієї дефініції, яка розглядається з двох позицій розуміння поняття освітнього простору – інституційної та субстанціональної. У межах першої він постає як певна частку соціального простору (соціальна організація), у межах якої здійснюється нормована освітня діяльність; як результат інтеграційних процесів у системі освіти, утворення комплексу її елементів або конструктивної діяльності; як єдність, цілісне утворення у сфері освіти, яке має свої межі, що уточнюються окремо, – глобальний (світовий) освітній простір, міжнародний освітній простір, європейський освітній простір, освітній простір округу (регіону), освітній простір ВНЗ, або школи, або дошкільного навчального закладу тощо. У такому значенні освітній простір відображає систему соціальних зв'язків і відношень в освітній сфері, характер взаємовідношень суспільства і соціальних інститутів, пов'язаних із задоволенням освітніх потреб його

членів. Однак, нами пропонується замість поняття «межа» використовувати поняття «сфера».

Друга позиція вищезазначеного автора відкриває індивідуальний аспект розуміння проблеми й вбачається в активній позиції особистості, яка розвивається у результаті цілеспрямованої організації її взаємодії з об'єктами соціального середовища. Натомість, гуманізація системи освіти передбачає побудову освітнього простору як багатомірної педагогічної реальності в нерозривній єдності цих двох позицій [20; 22, 53].

У тлумачному словнику сучасної української мови знаходимо визначення поняття «реальність» – як об'єктивно існуюча дійсність та/або – як явища, події, факти, предмети дійсності [18, 465]. У словнику філософських термінів зустрічаємо філософську категорію «буття», яка означає реальність у різноманітних її проявах і співвідноситься з такими категоріями «все суще», «сутність» та «існування» [19, 4]. На відміну від дійсності, в реальності можна розрізнити потенційну можливість і необхідність (досягне), у той час як у дійсності – вони збігаються. Реальність, завдяки засобам її реалізації, стосується всього того, що виникло в часі, або може виникнути, що існує і є перехідним. Проблема визначення реальності, перш за все, полягає в тому, яким чином надана нам реальність і як ми її розуміємо [23].

До понятійно-категоріального апарату педагогіки категорію «педагогічна реальність» ввела дослідниця І. Колексникова, яка трактує її як «усю сукупність явищ, подій, процесів, станів, переживань, проявлених у теоретичному, практичному, духовному досвіді Людини у результаті реалізації педагогічних цілей і задумів» [10, 13–25]. А поява в педагогіці категорії «простір», як однієї з основних об'єктивних форм існування матерії, яка характеризується протяжністю і об'ємом [18, 298], відображає відношення між наявними об'єктами, визначає порядок їх розташування, щільність, площину, структуру та характеризує всі форми й траєкторії руху матерії.

Виходячи з вищенаведеного зазначимо, що науковці вбачають у понятті «освітній простір» педагогічну реальність. Дослідниця О. Леонова говорить, що педагогічна реальність проявляється у процесі співбуття Людини та Світу через освіту та характеризується балансом культурного й цивілізованого, виражаючи його завдяки знаковістю освітнього середовища [12, 39]. У свою чергу, дослідниця А. Цимбалару зазначає, що педагогічна реальність відображає педагогічну взаємодію його суб'єктів з усією сукупністю соціальних зв'язків, є структурованою системою педагогічних факторів, активізує творчий потенціал учасників

освітнього процесу та характеризується потужністю, інтенсивністю освітньої інформації, освітньої інфраструктури [21, 45].

У працях дослідників, предметом наукових досліджень яких є освітній простір, спостерігається єдність думок щодо визначення змістовного наповнення поняття «освітній простір». Науковці у цьому понятті вбачають певну «територію», що пов'язана з масштабними явищами в сфері освіти. Звідси можна зробити висновок, що освітній простір – це наявне в соціумі «місце», де суб'єктивно виникають взаємовідносини (зв'язки), де здійснюються спеціалізовану діяльність різні системи (державні, суспільні та змішані), що спрямовані на розвиток індивіда та на його соціалізацію. При цьому, формується внутрішній індивідуальний освітній простір, процес становлення якого відбувається на досвіді кожного індивіда [16, 50].

Введення цього терміну в науковий обіг пов'язане із поступовою трансформацією, прийнятого раніше, уявлення про освітні процеси як лінії, траєкторії, або якогось каналу, за якими нормативно мають рухатися суб'єкти освіти.

За аналогією формується інше розуміння поняття освітнього простору: конкретна освітня система, що являє собою як місце, так і набір підпросторів, місць, об'єктів, які наповнюють простір. У зв'язку з цим може йти мова про те, що освітній простір – певний набір умов, чинників, зв'язків і взаємодії суб'єктів освіти, які зумовлюють характер освітніх процесів. Однак, дане трактування поняття є аналогією, а не отождоження [16, 50–51].

Низка дослідників, вивчаючи вищезазначене, говорять, що освітній простір це конкретна інституційна форма, яка містить сукупність складових – підпросторів, які є «меншими» за об'ємом. «Елементарним» підпростором вважають внутрішньо сформований окремою особистістю індивідуальний освітній простір. При цьому, Людина одночасно може перебувати у різних освітніх підпросторах, які як взаємопов'язані, так і автономні. Вона не спроможна освоїти освітній простір цілком, оскільки складових освітнього простору, тобто підпросторів значна кількість, а тому вона є частиною соціокультурного простору, в якому виникає інтерес, здійснюється пошук і набуття смислів, відбувається постановка та досягнення цілей і завдань, проектування майбутнього як результату взаємодії суб'єктів освіти. У цьому випадку освітній простір стає предметом їхньої спільної діяльності. Таким чином, погоджуємося з думкою А. Ніколаєвої, яка стверджує, що формування індивідуального освітнього простору суб'єкта освіти відбувається в площині перетину різних освітніх підпросторів [15, 71].

Поняття «освітній простір» відображає певні зміни у наукових поглядах дослідників на проблемні питання, які пов'язані з впливом суспільства на умови розвитку особистості, взаємодією суспільства та особистості. Н. Касярум під освітнім простором розуміє «просторово-часове поле функціонування і розвитку системи освіти як відкритої й активної соціальної сфери, в якій діє ідеологія формування особистості з урахуванням умов зовнішнього середовища (природнокліматичних, демографічних, екологічних, соціально-економічних, політичних й ін.), потреб соціальних замовників (і самої особи), реалізуються освітні послуги установами освіти й організаціями, що володіють освітнім, виховним і розвивальним потенціалом» [6, 108].

Дослідник О. Разуменко зазначає, що освітній простір має декілька смислових відтінків і може розумітися: як розвиток технологій навчання в освіті; як особистий простір суб'єктів; як дидактичний; як «соціально-освітній простір»; як «духовно-педагогічний простір»; як «єдиний освітній простір людської цивілізації»; як синонім культурно-освітньому простору.

Тобто, освітній простір – це інтегративна одиниця соціуму та світового освітнього простору, нормативно або стихійно структурована та яка має свою систему координат, що сприяє саморозвитку особистості на різних етапах її становлення. Подібною є наукова позиція дослідників М. Віленського та Е. Міщеракової, які інтерпретують категорію освітнього простору як цілісну інтегративну одиницю соціуму, яка структурована власною системою координат, що сприяє ефективній професійній підготовці [2, 12].

До прикладу, А. Шогенов пропонує під освітнім простором розуміти результат конструктивної інтегруючої діяльності. Науковець аргументує це тим, що в освітньому просторі здійснюється взаємодія освітніх середовищ і форм існування освітнього співтовариства як соціокультурного й соціопсихологічного феноменів. У зв'язку з цим, він виокремлює низку характеристик освітнього простору: *багатофункціональність* – відповідність різноманітним цілям, можливість вирішення різного рівня й типу завдань, здійснення різноманітних видів освітньої діяльності; *багатопротиповність* – надання широкого спектра освітніх послуг, диференційованих за ознаками різних видів змісту; *адаптивність і мінливість* – високий ступінь освітньої толерантності, швидке реагування на мінливу ситуацію, оскільки освітній простір може бути об'єктом цілеспрямованих змін [24, 6–7].

Незважаючи на різноманітність підходів до визначення і розуміння сутності поняття освітнього простору, він має певні загальні характери-

стики, такі як: територіальна визначеність освітніх послуг, наявність просторових координат; цілісність елементів освіти; системність; інформаційність; особистісно-розвивальна спрямованість освіти; єдність вимог до змісту освіти на певному рівні та певній території, характерних для суспільства, або громади при передачі соціального досвіду тощо [4, 112; 6, 108].

Освітній простір є багаторівневим соціокультурним сегментом, у межах якого на певній території реалізуються різні рівні взаємодії, що створюють потенційні можливості для розвитку особистості. Відтак, умовно освітній простір можна поділити на макро-, мезо- і мікрорівні. На макро-рівні – це єдиний світовий (глобальний) освітній простір. Поняття «єдиний освітній простір» був введений в науковий обіг Є. Ямбургом і почав широко використовуватися в науково-педагогічній літературі. Поняття позначає так би мовити «освіту без меж», яка розглядає в єдності процеси, що відбуваються як в установах і організаціях, так і в сім'ї й в інших соціальних інститутах. Поява даного простору пояснюється тенденціями розвитку освіти в усьому світі, а також процесами глобалізації та інформатизації. На мезорівні – це освітній простір країни, регіону, міста, освітнього закладу, організація якого зумовлена такими світовими тенденціями в освіті, як гуманізація та індивідуалізація. На мікрорівні – це освітній простір особистості. У контексті підготовки фахівця важливим є професіоналізація та аксіологізація, що визначають важливість особистісного й професійного розвитку та їх результату [26, 565].

Освітній простір є складною ієрархічною структурою. Він є структурованим і має відповідні механізми його структурування, а виявлення його компонентів надає можливість здійснювати пошуки напрямів удосконалення (модернізації) освітньої системи. У царині науки існує низка пропозицій науковців, пов'язаних із структуризацією освітнього простору.

В освітньому просторі, як в ієрархічній системі, виділяють низку рівнів (просторів): глобальний, континентальний, освітній простір країни, національно-регіональний, регіональний, територіально-регіональний, муніципальний (міський територіальний), локальний (окремого освітнього закладу), сімейний, особистісний освітній простір та ін. Територіальна й особистісна складові є умовою для структуризації освітнього простору.

Відповідно, Г. Григоров зазначає, що системні дослідження освітнього простору надали можливість чітко структурувати його і на цій основі надати визначення, що за своєю сутністю він є переліком певних атрибутивних характеристик,

функцій та елементів. Серед таких визначень сьогодні в трактуванні освітнього простору виділяють два підходи: *рамковий* (В. Лазарев, М. Поташник та ін.) і *дискурсивний* (Л. Андрюхіна, Л. Антонова, Ю. Громико, Г. Корнетова та ін.). У межах рамкового підходу поняття освітнього простору розкривається через такі характеристики як: *суб'єктивно-діяльнісні* (суб'єкти освітньої діяльності, їх типи, чисельність, різноманітність, характер зв'язків і відносин); *ціннісно-орієнтаційні* (освітні запити, цінності й орієнтації, цілі, напрями диференціації й диверсифікованості освіти на різних рівнях); *змістовні* (моделі організації змісту освіти (предметно-інформаційна, діяльнісно-технологічна, особистісно-орієнтована, соціокультурна) за допомогою предметних проєкцій освітнього середовища, освітньої інституції, освітнього процесу тощо); *організаційно-управлінські* (освітня політика, що розкривається через її цілі й засоби; основні форми організації освіти; способи управління). Вищезазначені характеристики перебувають у логічному взаємозв'язку.

У межах дискурсивного підходу зосереджується увага на різних формах організації простору, при цьому освітній простір розглядається як різні способи (від світоглядних до організаційних) взаємодії суб'єктів освітньої діяльності [4, 110].

З концептуальної точки зору соціолога Є. Клімова до структури освітнього простору, можуть включатися чотири взаємопов'язані компоненти: соціально-контактний, інформаційний, соматичний, предметний. При цьому соціально-контактна компонента формується з особистісної культури людей, їхнього досвіду, способу життя, діяльності, поведінки, взаємовідносин (взаємодопомоги, співробітництва), а також може включати установи та групи, з якими взаємодіє особистість на рівні колективу, виявляє місце особистості у цій групі, рівень захищеності у колективі тощо. Інформаційна компонента освітнього простору, на думку дослідника, репрезентована нормативно-правовою базою держави, організаційно-розпорядчою документацією, певними правилами та нормами прийнятих суспільством. Соматичний компонент формується відповідно до психічних станів особистості. До предметної складової можуть бути включені матеріальні умови життя, навчання, побуту, книги, обладнання, речі, особливості буття [27, 88].

Подібні системи складових до вищеописаної структури освітнього простору пропонує Г. Ковальов, виділяючи при цьому лише три компоненти: фізичне оточення, людські фактори, програми навчання [9, 193]. Дослідниця Н. Щиголева, виокремлює модель освітнього простору, що форму-

ється також із трьох компонентів: просторово-семантичного, комунікаційно-організаційного та змістово-методичного [25]. Відтак, запропоновані дослідниками складові освітнього простору є концептуально близькими.

У визначенні освітнього простору виокремлено соціально-географічний, системно-цілісний, локально-постерний підходи. У соціально-географічному підході відображено створення єдиного освітнього простору в межах соціальних регіонів, географічних територій та держав з урахуванням їх специфіки за умов наявності єдиного інформаційного середовища. Прибічники системно-цілісного підходу розглядають освітній простір як елемент соціальної формації, як взаємодію різних рівнів системи освіти й особистості. У локально-постерному підході використовують поняття «освітній простір освітньої установи» або її складової [6, 108].

Участь у створенні освітнього простору беруть соціальні інститути освіти; установи освіти; окремі регіональні, міждержавні та недержавні освітні структури (союзи, асоціації, фундації); природні об'єкти, що мають освітній потенціал; засоби масової комунікації; Інтернет; громадськість; освітні теорії та концепції; соціально-психологічні стереотипи людей, що регламентують їх поведінку щодо освіти [6, 108].

Також слід відзначити, що поняття «освітній простір» розглядається як частина середовища, у межах якого відбувається буття та розвиток Людини.

Оскільки семантично схожим поняттям до освітнього простору є поняття «освітнє середовище», то у контексті нашого дослідження важливим є розкрити взаємообумовленість цих понять.

Аналіз педагогічних джерел свідчить, що поняття «освітнє середовище» корелює із поняттям «освітній простір» та, незважаючи на схожість цих понять, вони є нетотожними. Відповідно, дослідники-педагоги розуміють під поняттям «освітнє середовище» сукупність умов, які впливають на формування особистості та існування Людини в суспільстві, на наочну та людську обстановку особистості, її здібностей, потреб, інтересів, свідомості [13, 233].

Ґрунтовний аналіз понять «освітній простір» та «освітнє середовище» здійснив Ю. Мануйлов, який говорить про їх суміжність, взаємодоповненість, але не взаємозамінність одне одного. Середовище, на думку дослідника, є лише частиною простору, в якій живе та перебуває у постійній взаємодії суб'єкт. Вона виступає посередником активності цього суб'єкта, опосередковує його розвиток і соціалізує його. Тобто, середовище – умова формування та розвитку особистості [14].

Аналізуючи зміст вищезгаданих понять, І. Слободчиков доводить, що складовими освітнього простору є сукупність освітніх інституцій, процесів і середовищ, який є похідним від останніх, однак не зводиться до них. Межі освітнього простору можуть як розширюватися, так і звужуватися залежно від професійно-діяльничої позиції суб'єкта, оскільки, як зазначає дослідник, властивістю освітнього середовища є його насиченість освітніми ресурсами [17, 176].

Психологи Е. Зеєр та І. Мешкова вважають, що співвідношення понять середовища та простору аналогічне співвідношенню частини й цілого, оскільки середовище може бути включене в простір, який характеризується багатовимірністю, в той час як середовище являється лише одним з його вимірів. Часовий вимір простору містить у собі одночасно минуле, сьогодення й майбутнє, а часовий вимір середовища містить представленість подій саме в цей час [5].

Схожою є думка О. Артюхіної, яка говорить про те, що освітньому середовищу притаманна така характеристика матерії як час. Тобто освітнє середовище, на відміну від сталих просторових структур, має довжину й мінливість у часі. Також дослідниця наголошує на тому, що освітнє середовище описує різноманітність чинників, які безпосередньо пов'язані з суб'єктом освіти, а також є нейтральними для нього [1, 47–48].

З критичної точки зору, ми не можемо цілком погодитися з науковцями в питанні того, що основною характеристикою освітнього середовища є час. На нашу думку, це безпосередня взаємодія (та зворотний зв'язок) учасників освітнього процесу.

У дослідженнях В. Козирева, В. Лискова, Е. Ракітіної спостерігаємо обґрунтоване розмежування понять «освітній простір» та «освітнє середовище» за характеристикою включеності в них Людини. Освітній простір може існувати незалежно від суб'єкта освітнього процесу, у той час як освітнє середовище має обов'язково включати суб'єктів освітнього процесу як основоположного компоненту.

У науковому дискурсі існує також таке розуміння поняття «освітнє середовище» – це частина соціокультурного простору, зона взаємодії освітніх систем, їх елементів, освітнього матеріалу та суб'єктів освітніх процесів. У свою чергу, під освітніми системами розуміють соціальні інституції, основною метою яких є освіта Людини [33, 233]. Деталізуючи дане розуміння поняття, можемо зробити висновок, що освітня система – сукупність взаємопов'язаних структурних елементів, спрямованих на досягнення єдиної освітньої мети, а саме – формування особистості в цілісному

педагогічному процесі з метою реалізації її в майбутньому.

Науковці вважають, що освітнє середовище спроможне забезпечувати комплекс можливостей для саморозвитку всіх суб'єктів освітнього процесу, оскільки вони до поняття «освітнє середовище» включають також і освітнє середовище соціокультурних інститутів, шкіл, ВНЗ, закладів післядипломної освіти, закладів освіти «третього віку» тощо [13, 234].

У науково-педагогічній літературі виділяють такі компоненти освітнього середовища, як: *соціальний* – полягає у задоволенні та розвитку потреб суб'єктів освітнього процесу, відчутті безпеки, збереженні та підвищенні рівня самооцінки, прагненні до визнання суспільством, самоактуалізації своїх можливостей та здібностей; *просторово-предметний* – організація просторової структури освітнього середовища, що включає гетерогенність і складність середовища, пов'язаність різних функціональних зон, гнучкість і керованість середовища як носія символічного спілкування; *психолого-педагогічний* – педагогічне забезпечення розвивальних можливостей, який є оптимальною організацією системи зв'язків між елементами освітнього середовища [13, 234]. При цьому, в освітній системі середовище варто розглядати в його цілісності. Визначають показники змісту елементів освітнього середовища саме в цілісності, виокремлюючи такі складові як: цілісність буття трьох самоцінних започаткувань (Людина, людство і природа); цілісність Людини (у взаємодії його біо-соціо-духовно-індивідуальних властивостей); цілісності людської життєдіяльності. Ми погоджуємося і вважаємо за доцільне оцінювати взаємодію Людини й освітнього середовища, базуючись на аксіологічному підході [13, 235].

У контексті нашого дослідження, вважаємо за доречне, розглянути освітній простір на мезорівні, тобто освітнє середовище ВНЗ як цілісна педагогічно організована система умов професійної підготовки фахівців, у тому числі документознавців. При цьому, головним і системотворчим компонентом, який перебуває у центрі існування будь-якого середовища, є суб'єкт. А у освітньому середовищі основним компонентом, безумовно, є суб'єкт освіти, що здійснює взаємодію з іншими суб'єктами освітнього процесу [26, 565].

Беручи до уваги процес підготовки та становлення фахівців у освітньому середовищі, на нашу думку, є важливим врахування всієї сукупності можливостей освітньої установи, в якій створюються певне різноманіття відносин і зв'язків, з метою забезпечення гармонізації соціального замовлення та особистісних освітніх запитів.

Освітнє середовище ВНЗ як педагогічний феномен являє собою континуум, насамперед, просторово-тимчасових, соціально-культурних, діяльнісних, комунікативних та інформаційних факторів, які можуть бути як цілеспрямованими, так і спонтанними. Однак, спільним є те, що вони впливають на взаємодію суб'єктів освіти в об'єктивному світі вищої школи [8, 46–47]. Така взаємодія, як початковий етап індивідуально-професійного становлення майбутніх фахівців, проявляється у формі певних ситуацій та подій, що виникають у сферах ділових і міжособистісних контактів, творчих структур науково-педагогічних шкіл, предметно-просторового й інформаційного забезпечення.

На нашу думку, структуру освітнього середовища ВНЗ можна охарактеризувати як взаємопов'язаність та взаємодію декількох основних компонентів:

- *суб'єктно-ресурсного* – визначає суб'єкти освітнього середовища та умови здійснення їх суб'єкт-суб'єктної взаємодії (студенти ↔ педагогічний колектив, який включає в себе професорсько-викладацький та адміністративно-управлінський склад, навчально-допоміжні працівники);
- *матеріально-технічного* – визначає матеріально-технічний потенціал ВНЗ з метою створення належних умов для вдосконалення освітнього процесу у контексті вимог Болонської декларації щодо підготовки висококваліфікованих фахівців, розвитку соціальної інфраструктури закладу освіти;
- *ідейно-технологічного* – визначає рівень технологізації закладу освіти з метою модернізації, модифікації, раціоналізації педагогічного процесу, виведення його на якісно новий рівень – інноваційно-педагогічний процес, який сприятиме розвитку інноваційного ресурсу особистості та забезпечуватиме подальший інноваційний розвиток навчального закладу;
- *нормативно-правового* – визначає систему нормативно-правових, організаційно-розпорядчих, навчально-методичні та інших документів, які регламентують освітню діяльність ВНЗ;
- *адміністративно-управлінського* – визначає організаційно-управлінську складову закладу освіти (ректор, проректори, декани, інститути, факультети, кафедри, лабораторії, бухгалтерія, відділ кадрів та інші структурні підрозділи);
- *науково-методичного* – визначає методи, технології навчання, сприяє академічній мобільності та підвищенню рівня ефективності наукових досліджень.

Відповідно, оцінювання ефективності освітнього середовища здійснюється за різними показ-

никами з урахуванням структури досліджуваного середовища. Дослідник А. Каташов виділяє три параметри: *результативність діяльності навчального закладу* (рівень знань і загальнокультурного розвитку учнів або студентів; ступінь привабливості освітнього закладу й освітніх послуг; ступінь засвоєння нових технологій, програм, методик; взаємодія з іншими навчальними закладами); *комфортність* (естетика середовища, санітарно-гігієнічні, матеріально-технічні умови; фізіологічне обґрунтування режиму роботи; наявність ситуації вибору змісту, форм освіти; соціально-психологічний мікроклімат); *забезпеченість навчальної діяльності* (навчально-матеріальне обладнання, рівень нормативно-правової та організаційно-функціональної забезпеченості; характеристика кадрового потенціалу; рівень і характер управлінської діяльності [7, 15].

Враховуючи структуру освітнього середовища ВНЗ як сукупності умов (педагогічні, психологічні, організаційні, матеріальні та ін.) чинників, факторів, можливостей, ресурсів, що забезпечують саморозвиток вільної та активної особистості, реалізацію її творчого потенціалу в процесі професійної підготовки фахівців-документознавців, вважаємо за доцільне розглядати освітнє середовище професійної підготовки фахівців-документознавців як взаємопов'язаність усіх вищезазначених компонентів і параметрів.

Отже, на основі критичного аналізу існуючих наукових доробок виявлено, що на сучасному етапі розвитку науки поняття «освітній простір» має декілька смислових значень: як педагогічна реальність, яка є сферою педагогічної взаємодії суб'єктів освітнього простору з метою активізації творчого потенціалу учасників освітнього процесу; як певна «територія», або наявне в соціумі «місце», що обумовлене об'єктивними явищами в освітній сфері; як конкретна інституційна форма, яка містить у собі сукупність як взаємопов'язаних, так і самостійних складових елементів, тобто підпросторів і середовищ; як просторово-часове поле функціонування і розвитку освітньої системи, яка є відкритою та динамічною соціальною сферою.

На нашу думку, освітній простір – це складна структурована система, що розвивається в динамічній єдності суб'єктів освітнього простору та їх взаємовідносин, а виявлення і врахування усіх її компонентів надасть можливість спільноті освітян значно ефективніше здійснювати пошуки напрямів удосконалення освітніх систем. Водночас важливо зазначити й те, що освітнє середовище ВНЗ є однією із складових освітнього простору, в якому реалізується процес професійної підготовки та особистісного розвитку фахівців, у тому числі й документознавців.

## Список використаних джерел

1. Артюхина А. И. Образовательная среда высшего учебного заведения как педагогический феномен (на материале проектирования образовательной среды медицинского университета): дисс. ... д-ра пед. наук: 13.00.08 / А. И. Артюхина. — Волгоград, 2007. — 377 с.
2. Виленский М. Я. Образовательное пространство как педагогическая категория / М. Я. Виленский, Е. В. Мещерякова // Педагогическое образование и наука. — 2002. — № 2. — С. 8–18.
3. Гершунский Б. С. Проблема структурирования образовательного пространства / Б. С. Гершунский // Педагогика. — 1997. — № 3. — С. 10–15.
4. Григоров Г. А. Методологічні підходи до дослідження освітнього простору / Г. А. Григоров // Грані. — 2013. — № 9. — С. 109–114.
5. Зеер Э. Ф. Образовательная среда колледжа как фактор формирования развивающего профессионально-образовательного пространства студентов / Э. Ф. Зеер, И. В. Мешкова // Мир психологии. — 2008. — № 2. — С. 205–211.
6. Касярум Н. Освітній простір: становлення поняття / Н. Касярум // Витоки педагогічної майстерності. — 2013. — Вип. 12. — С. 107–113.
7. Каташов А. І. Педагогічні основи розвитку інноваційного освітнього середовища сучасного ліцею: автореф. дис... кандидата пед. наук: 13.00.01 / А. І. Каташов. — Луганськ, 2001. — 20 с.
8. Керницький О. М. Освітнє середовище вищого навчального закладу як педагогічний феномен / О. М. Керницький // Проблеми інженерно-педагогічної освіти. — 2013. — № 38-39. — С. 43-50.
9. Ковалев Г. А. Пространственный фактор школьной среды: альтернативы и перспективы / Г. А. Ковалев // Учителю об экологии детства. — М.: Смысл, 1996. — С. 189-199.
10. Колесникова И. А. Педагогическая реальность в зеркале межпарадигмальной рефлексии / И. А. Колесникова. — СПб.: СПбГУПМ, 1993. — 242 с.
11. Конев В. А. Культура и архитектура педагогического пространства / В. А. Конев // Вопросы философии. — 1996. — № 10. — С. 46–57.
12. Леонова О. А. Образовательное пространство как педагогическая реальность / О. А. Леонова // Alma Mater (Вестник высшей школы). — 2006. — № 1. — С. 36–40.
13. Макар Л. М. Сутність освітнього середовища в педагогічному процесі / Л. М. Макар // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. — 2013. — Вип. 30. — С. 229–236.
14. Мануйлов Ю. С. Соотношение понятий «пространство» и «среда» в контексте управленческой практики [Электронный ресурс] / Ю. С. Мануйлов // Материалы Интернет-конференции «Топологические понятия в образовании». — 2010. — Режим доступа: <http://www.openclass.ru/stories/87717>. — Назва з екрану.
15. Николаева А. А. Проблема индивидуального образовательного пространства в современной педагогике / А. А. Николаева // Педагогическое образование и наука. — 2009. — № 4. — С. 70–73.
16. Новые ценности образования: Тезаурус для учителей и школьных психологов / ред.-сост. Н. Б. Крылова. — М., 1995. — Вип. 1. — 110 с.
17. Слободчиков И. В. О понятии образовательной среды в концепции развивающего образования / И. В. Слободчиков // Вторая Российская конференция по экологической психологии: материалы, г. Москва, 12–14 апреля 2000 г. / под. ред. В. И. Панова. — М.: Экспоцентр РОСС, 2000. — С. 172–176.
18. Словник української мови: в 11 т. / редкол.: І. К. Білодід (голова) та інші; Акад. наук Укр. РСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. — К.: Наук. думка, 1977. — Т. 8. — 928 с.
19. Словник філософських термінів / О. А. Матюхіна, Є. Ф. Сластенко, С. М. Ягодзінський, Л. В. Каднікова, Л. І. Мокляк. — К.: НАУ, 2004. — 808 с.
20. Цимбалару А. Д. Моделювання інноваційного освітнього простору загальноосвітнього навчального закладу: наукові підходи [Електронний ресурс] / А. Д. Цимбалару. — Режим доступу: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/viewFile/159/145>. — Заголовок з екрану.
21. Цимбалару А. Д. Освітній простір: сутність, структура і механізми створення / А. Д. Цимбалару // Український педагогічний журнал. — 2016. — № 1. — С. 41–50.
22. Цимбалару А. Д. Освітній простір молодших школярів у загальноосвітньому навчальному закладі: особливості моделювання / А. Д. Цимбалару // Директор школи, ліцею, гімназії. — 2013. — № 1. — С. 52–58.
23. Философский словарь: Реальность [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.harc.ru/slovar/1822.html>. — Заголовок с экрана.
24. Шогенов А. А. Интеграционные процессы как фактор развития образовательного пространства поликультурного региона: автореф. дис. ... д-ра пед. наук / А. А. Шогенов. — М., 2007. — 36 с.
25. Щиголева Н. В. Структура культурно-образовательного пространства [Электронный ресурс] / Н. В. Щиголева. — Режим доступа до статті: [http://library.by/portalus/modules/pedagogics/referat\\_readme.php?subaction=showfull&id=1107802544&archive=&start\\_from=&ucat=1&](http://library.by/portalus/modules/pedagogics/referat_readme.php?subaction=showfull&id=1107802544&archive=&start_from=&ucat=1&). — Заголовок з екрану.
26. Ярошинська О. О. Освітній простір вищого навчального закладу як континуум для проектування освітнього середовища професійної підготовки майбутніх фахівців / О. О. Ярошинська // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. — 2014. — Вип. 35. — С. 558–567.
27. Ясвин В. А. Образовательная среда: от моделирования к проектированию / В. А. Ясвин. — М.: Смысл, 2001. — 314 с.

## References

1. Artyukhina, A. I. (2007). *Obrazovatel'naya sreda vysshego uchebnogo zavedeniya kak pedagogicheskiy fenomen (na materiale proyektirovaniya obrazovatel'noy sredy meditsinskogo universiteta)* [The educational environment of a higher educational institution as a pedagogical phenomenon (based on the design of the educational environment of a medical university)]. Candidate's thesis. Volgograd [in Russian].
2. Vilenskiy, M. Ya. (2002). *Obrazovatel'noye prostranstvo kak pedagogicheskaya kategoriya* [Educational space as a pedagogical category]. *Pedagogicheskoye obrazovaniye i nauka*, 2, 8-18 [in Russian].



3. Gershunskiy, B. S. (1997). Problema strukturirovaniya obrazovatel'nogo prostranstva [The problem of structuring the educational space]. *Pedagogika*, 3, 10-15 [in Russian].
4. Grigorov, G. A. (2013). Metodolohichni pidkhody do doslidzhennia osvitnoho prostoru [Methodological approaches to research of educational space]. *Hrani*, 9, 109-114 [in Ukrainian].
5. Zeyer, E. F., Meshkova, I. V. (2008). Obrazovatel'naya sreda kolledzha kak faktor formirovaniya razvivayushchego professionalno-obrazovatel'nogo prostranstva studentov [The educational environment of the college as a factor in the formation of the developing professional and educational space for students]. *Mir psikhologii*, 2, 205-211 [in Russian].
6. Kasyarum, N. (2013). Osvitnii prostir: stanovlennia poniattia [Educational space: becoming of notion]. *Vytoky pedahohichnoi maisternosti*, 12, 107-113 [in Ukrainian].
7. Katashov, A. I. (2001). Pedahohichni osnovy rozvytku innovatsiinoho osvitnoho seredovyschcha suchasnoho litseiu [Pedagogical bases for the development of the innovative medium in the afternoon]. Extended abstract of candidate's thesis. Luhansk [in Ukrainian].
8. Kernyskiy, O. M. (2013). Osvitnie seredovyschche vyshchoho navchal'nogo zakladu yak pedahohichniy fenomen [Educational environment of higher institution as a pedagogical phenomenon]. *Problemy inzhenerno-pedahohichnoi osvity*, 38-39, 43-50 [in Ukrainian].
9. Kovalev, G. A. (1996). Prostranstvennyy faktor shkolnoy sredy: alternativy i perspektivy [Spatial factor in the school environment: alternatives and perspectives]. *Uchitelyu ob ekologii*, 189-199 [in Russian].
10. Kolesnikova, I. A. (1993). Pedagogicheskaya realnost' v zerkale mezhpardigmalnoy refleksii [Pedagogical reality in the mirror of interparadigmatic reflection]. Sankt-Peterburg: SPbGUPM [in Russian].
11. Konev, V. A. (1996). Kultura i arkhitektura pedagogicheskogo prostranstva [Culture and architecture of the pedagogical space]. *Voprosy filosofii*, 10, 46-57 [in Russian].
12. Leonova, O. A. (2006). Obrazovatel'noye prostranstvo kak pedagogicheskaya realnost' [Educational space as a pedagogical reality]. *Alma Mater (Vestnik vysshey shkoly)*, 1, 36-40 [in Russian].
13. Makar, L. M. (2013). Sutnist osvitnoho seredovyschcha v pedahohichnomu protsesi [The essence of the educational environment in the educational process]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh*, 30, 229-236 [in Ukrainian].
14. Manuylov, Yu. S. (2010). Sootnosheniye ponyatiy «prostranstvo» i «sreda» v kontekste upravlencheskoy praktiki [The relationship between the concepts of «space» and «environment» in the context of management practice]. *Topologichesk- kие ponyatiya v obrazovanii: Internet Conference*. Retrieved from Rezhim dostupa: <http://www.openclass.ru/stories/87717> [in Russian].
15. Nikolayeva, A. A. (2009). Problema individual'nogo obrazovatel'nogo prostranstva v sovremennoy pedagogike [The problem of the individual educational space in modern pedagogy]. *Pedagogicheskoye obrazovaniye i nauka*, 4, 70-73 [in Russian].
16. Novyye tsennosti obrazovaniya: Tezaurus dlya uchiteley i shkolnykh psikhologov [New values of education: Thesaurus for teachers and school psychologists]. N. B. Krylova (Ed.). (1995). Moscow [in Russian].
17. Slobodchikov, I. V. (2000). O ponyatii obrazovatel'noy sredy v kontseptsii razvivayushchego obrazovaniya [On the concept of the educational environment in the concept of developing education]. *Vtoraya Rossiyskaya konferentsiya po ekologicheskoy psikhologii*. Moscow: EHkopsicentr ROSS, 172-176 [in Russian].
18. Slovnyk ukrainskoi movy [Dictionary of the Ukrainian language]. I. K. Bilodid (Ed.). (1977). (Vols. 1-11; Vol. 8). Kyiv: Nauk. dumka [in Ukrainian].
19. Slovnyk filosofskykh terminiv [Dictionary of philosophical terms]. O. A. Matiukhina, Ie. F. Slastenka, S. M. Yahodzinskiy, L. V. Kadnikova, L. I. Mokliak. (2004). Kyiv: NAU [in Ukrainian].
20. Tsymbalary, A. D. Modeliuvannia innovatsiinoho osvitnoho prostoru zahalnoosvitnoho navchal'nogo zakladu: naukovy pidkhody [Modeling of innovation educational environment of general educational institution: the scientific approaches]. Retrieved from <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/viewFile/159/145> [in Ukrainian].
21. Tsymbalary, A. D. (2016). Osvitnii prostir: sutnist, struktura i mekhanizmy stvorennia [Educational space: essence, structure and foundation tools]. *Ukrainskyi pedahohichniy zhurnal*, 1, 41-50 [in Ukrainian].
22. Tsymbalary, A. D. (2013). Osvitnii prostir molodshykh shkoliariv u zahalnoosvitnomu navchal'nomu zakladi: osoblyvosti modeliuvannia [Educational space of junior schoolchildren in general secondary education institution: special features of design]. *Dyrektoreshkoly, litseiu, himnazii*, 1, 52-58 [in Ukrainian].
23. Filosofskiy slovar: Realnost' [Philosophical dictionary: Reality]. Retrieved from <http://www.harc.ru/slovar/1822.html> [in Russian].
24. Shogenov, A. A. (2007). Integratsionnyye protsessy kak faktor razvitiya obrazovatel'nogo prostranstva polikulturnogo regiona [Integration processes as a factor in the development of the educational space of a multicultural region]. Extended abstract of candidate's thesis. Moscow [in Russian].
25. Shchigoleva, N. V. Struktura kulturno-obrazovatel'nogo prostranstva [Structure of the cultural and educational space]. Retrieved from [http://library.by/portalus/modules/pedagogics/referat\\_readme.php?subaction=showfull&id=1107802544&archive=&start\\_from=&ucat=1](http://library.by/portalus/modules/pedagogics/referat_readme.php?subaction=showfull&id=1107802544&archive=&start_from=&ucat=1) [in Russian].
26. Yaroshynska, O. O. (2014). Osvitnii prostir vyshchoho navchal'nogo zakladu yak kontynuum dlia proektuvannia osvitnoho seredovyschcha profesiinoy pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv [Educational space of higher educational institution as a continuum for the design of educational environment of training future experts]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh*, 35, 558-567 [in Ukrainian].
27. Yasvin, V. A. (2001). Obrazovatel'naya sreda: ot modelirovaniya k proyektirovaniyu [Educational environment: from modeling to design]. Moscow: Smysl [in Russian].

**Бриль Ю. О. Становление образовательного пространства как составляющей профессиональной подготовки специалистов-документоведов**

*В статье обобщены взгляды ученых относительно понимания сущности понятия «образовательное пространство». Рассмотрена структура образовательного пространства, что позволило выявить его компоненты и роль. Определены уровни реализации педагогических отношений и взаимодействия субъектов образования, а также выделены ряд атрибутивных характеристик, функций и*

элементов образовательного пространства. Осуществлен сравнительный анализ сущности понятий «образовательная среда» и «образовательное пространство», исследованы их обусловленность и обоснованно взаимозависимость. Акцентировано внимание на определении образовательной среды профессиональной подготовки специалистов-документоведов как целостной педагогически организованной системы условий.

Ключевые слова: взаимодействие, Человек, образовательное пространство, образовательная среда, личность, педагогическая реальность, субъект образования.

#### **Bryl Y. The formation of an education space as a component of the professional training of records management specialists**

The article summarizes the views of scholars on understanding the essence of the concept of «educational space». The structure of the educational space is considered, which gave an opportunity to reveal its components and role. The levels of realization of pedagogical relations and interaction of subjects of education are determined, as well as a number of attributive characteristics, functions and elements of the educational space are singled out. The comparative analysis of the essence of the concepts «educational environment» and «educational space» is carried out, their conditionality is investigated and interdependence is substantiated. The emphasis is placed on the definition of the educational environment of the professional training of records management specialists as a holistic pedagogically organized system of conditions.

On the basis of a critical analysis of existing scientific developments, it was discovered that at the present stage of the development of science, the concept of «educational space» has several semantic meanings. In our opinion, educational space is a complex structured system that develops in the dynamic unity of subjects of the educational space and their interrelations, and the identification and consideration of all its components will enable the community of educators to more effectively pursue the search for directions for the improvement of educational systems. At the same time, it is important to note that the educational environment of the university is one of the components of the educational space, in which the process of professional training and personal development of specialists, including records management specialists, is realized.

Key words: interaction, Human, educational space, educational environment, personality, educational reality, subject of education.

Стаття надійшла до редколегії 16. 12. 2017

УДК 378. 14: 34

#### **Ігор БУГАЄВСЬКИЙ**

викладач кафедри військової підготовки Миколаївського національного університету  
імені В. О. Сухомлинського, м. Миколаїв, Україна  
e-mail: KVP\_mdu@ukr.net

#### **Микола ТОВСТОПЯТ**

викладач кафедри військової підготовки  
Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського, м. Миколаїв, Україна

## **ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ ТА ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДІ В УКРАЇНІ**

У статті розкриваються актуальні питання формування правової культури молоді та вплив на процес системи правового виховання. Аналізуються проблеми впливу на соціальний настрій молоді рівня правової свідомості і правової культури суспільства. Висвітлюється залежність правової свідомості сучасної української молоді від застосування правових механізмів її регулювання в загальноосвітній та вищій школах, а також вплив громадських об'єднань, неурядових правозахисних організацій, що значно прискорюють формування в Україні громадянського суспільства і сприяють активній правовірній поведінці громадян в різних життєвих ситуаціях.

Ключові слова: Україна, правове виховання, освіта, культура, молодь, свідомість, суспільство.

Ідея створення в Україні громадянського суспільства та демократичної, соціальної, правової держави потребує поєднання політичної і правової реформи з формуванням правової культури українського суспільства. Цей процес потребує суттєвого підвищення правосвідомості громадян,

законослухняності, подолання правового нігілізму у різних соціальних груп, що можливо тільки в тому випадку, коли кожний громадянин, в тому числі і молоде покоління, володітиме правовими знаннями. Суспільний розвиток, соціальні відносини, нормативи повсякденного життя врегулю-